

METAMORFÓZY ĽUDSKEJ PRÁCE V KONTEXTE MYSLENIA A DIELA ZYGMUNTA BAUMANA

THE METAMORPHOSIS OF HUMAN LABOUR IN THE CONTEXT OF THINKING AND WORKS OF ZYGMUNT BAUMAN

PAVOL FANDLI

Abstrakt: Tento príspevok sa venuje premenám práce, ktoré závisia od jej konkrétneho ponímania, či už ako pojmu alebo termínu, alebo ako konkrétneho konceptu. Toto ponímanie je často ovplyvnené našim ľudským myslením, našou dobou a duchom daných čias. Popri nich v rámci ponímania práce zohráva svoju významnú úlohu aj náš spôsob života, naše potreby a aktuálne pomery v spoločnosti. Príspevok sa zameriava na analýzu týchto okolností, ktoré sa sami významne podieľajú na premenách v ponímaní práce a upravujú ho v prospech našich potrieb. V rámci ponímania premien práce sa sústreďujeme najmä na súčasný model života, ktorým je kariéra. Je to práve kariéra, ktorá je aktuálne najrozšírenejšou premenou v ponímaní práce, ale súčasne je aj aktuálnym problémom našej postmodernej spoločnosti. Naše dôvody a pohnútky, ktoré nás viedli k tomuto záveru sa v príspevku pokúsime rozumne zdôvodniť a vysvetliť.

Primárnym zdrojom v rámci ponímania premien práce boli názory a myšlienky pochádzajúce z diela poľského sociológa Zygmunta Baumana. Bauman sa počas svojho života a odbornej práce venoval skúmaniu, analyzovaniu, popisovaniu a interpretácií mnohým problémom postmodernej doby a našej súčasnosti. Jeho dielo a práca sa týkala problémov akým je globalizácia, individualizácia, ponímanie života, ponímanie slobody, migrácia a pod.

Cieľom tohto príspevku je oboznámenie sa s problematikou ponímania práce v našej dobe, a jej konkrétnymi premenami, ktoré tiež na nás samých určitým spôsobom vplývajú. Snažíme sa tu o objasnenie zmien v ponímaní práce, ktorým porozumieť je v dnešnej dobe dôležité preto, aby sme sa vyhli mnohým vážnym problémom spojených s dezinformáciou.

Kľúčové slová: práca, profesia, kariéra, ideológia, životný model.

Abstract: This article is about the transformation of work, what's depend on its particular understanding, whether as a lonely concept or a term, or concrete concept. But, this understanding can be often influenced by our human thinking, our time and the „spirit“ of specific time, where we lives our life. Besides them, it can be influenced by our way of life, our needs, and our current relations in society, which is playing a

significant role in the understanding of work. This article is focused on the analysis of these things, which can making a significant contribution for the transformation of work, and adapt it to our needs. In the context of the changes in the understanding of work, we focus our view on the current and popular model of life, which is called „career“. It is just a career, which is currently the most widespread transformation of work, but the career is also the current problem for postmodern society. Our reasons and motives, which have led us to this conclusion we will try to explain.

The primary source for this article „the metamorphosis of human labour“ was polish sociologist Zygmunt Bauman with his thinking and works. During his life and professional work, Bauman has devoted to exploring, analyzing, describing and interpreting many of the problems of the postmodern era and our present. His work was focused on the concrete themes like was globalization, individualization, perception of life, perception of freedom, migration and more.

The aim of this article was acquaintance us with the metamorphosis of human work in our time, and specification of transformations, which can us also influence in understanding of problem. We are trying to clarify the changes in the understanding of work, which we understand today to be important in order to avoid many serious problems related to misinformation.

Key words: *work, profession, career, ideology, life model.*

ÚVOD

Naše ponímanie toho, čo to je práca, si naprieč dejinami a mnohými stáročiami prešlo nemalými zmenami, ktoré na práci zanechali svoje, tak dnes už nezmazateľné stopy. Tieto zmeny, sú následne s určitým odstupom času viac evidentnejšie, než tomu bolo v minulosti. K ich prejavovaniu sa dochádza najmä vtedy, keď sa v spoločnosti objaví túžba alebo nejaká iná iniciatíva. Táto iniciatíva má svoju úlohu, ktorá sama spočíva vo volaní, aby sa ponímanie práce uspôsobilo novým potrebám a požiadavkám danej doby.

Naše dejiny ako také, sú pre nás v tomto cenným a váženým zdrojom informácií. Hovoria o tom, ako sa práca ponímala kedysi, v danom čase, ktorý si vieme predstaviť iba vďaka týmto správam. Mnohé z nich sú dôkazom o vývoji práce, o jej rozličnom ponímaní, o ľudských prístupoch k nej, ako aj o jej pretváraní sa do modernej podoby.

Od počiatku dejí sa ponímanie práce menilo a uspôsobovalo daným dobovým okolnostiam, pomerom, spôsobu myslenia. Spoločenským potrebám atď.

Práca sa musela naučiť čeliť mnohým okolnostiam a vplyvom, ktoré na ňu vplývali už od dávnych čias, teda od momentu jej zrodzenia sa. To sa stalo podľa evolučnej teórie vtedy, keď predchodca človeka opustil koruny stromov. Tento tvor sa následne postavil na zadné nohy, a vôbec po prvý krát použil k zmysluplnej činnosti nástroj, ktorý držal vo svojej ruke. Práve tu nachádzame odrazový mostík pre prvé predstavy o práci, jej významu a zmyslu ako určitej ľudskej tvorivej činnosti, ktorej žiadny iný tvor na zemi nebol schopný (pravek).

Neskôr, postupne a isto dochádzalo k vzniku prvý zložitejších predstáv o tom, čo to je práca, ako aj k vzniku rôznych mýtických a náboženských predstáv o samotnej práci. Boli to

zväčša diela veľkých literátov tej doby, medzi ktorých patrili Hesiodos (Teogónia, Práce a dni) a Homér (Illias a Odyssea). Medzi tieto diela možno pripočítať i diela filozofov, ako Platón (Ústava, Zákony), Xenofón (dielo O prosperujúcej domácnosti), Aristoteles (Politika) a pod. Podobne sem možno zahrnúť mnohé náboženské texty židovskej tradície (Genezis, Exodus), kde je samotná práca ponímaná rôznym spôsobom a štýlom (antika).

Od biblických a mýtických čias ponímanie práce opäť menilo a zmenilo, už nebola trestom božím za hriech prvých ľudí, ale nástrojom určeným k zušľachtovaniu. Kým v antike išlo najmä o zušľachtovanie tela, rôzne rehoľné spoločenstvá sa rozhodli prácu použiť ako nástroj k zušľachtovaniu duše. Tento spôsob zušľachtovania duše a tela spočíval v striedavej činnosti práce s modlitbou, čo viedlo k vzniku dobového hesla „Ora et labora“. Toto heslo uviedli do života mnísi z rehole benediktínov spolu so svojim „patrónom“ a zakladateľom Benediktom z Nursie (stredovek).

Po tomto období nastali časy návratov. Bolo to obdobie reformácií a reforiem, ktoré sa dotýkali mnohým oblastí života a neušetrili ani ponímanie práce. To sa postupne odvrátilo od mníšskeho hesla a skôr sústredilo na telesné potreby. V myslení bol zdôrazňovaný návrat k antickým ideálom, ale postupne sa črtala revolúcia i v technickej sfére, ktorej výsledky mali oveľa lepšie prispieť k zjednodušeniu práce (renesancia). Na úspechy renesancie neskôr nadviazala rozsiahla sama industrializácia, a následne marxistická ideológia a jej vlastníctvo výrobných prostriedkov (novovek).

Po uplynutí času znova nastal prechod v ponímaní práce, ktorý sa tu udial smerom od pevne stanoveného miesta k slobodnému výberu zamestnania a zastávanej profesie (20. – 21. storočie, na západe tomu bolo oveľa skôr ako vo východnej časti sveta). Po tomto období, na prahu modernej doby vstúpilo do sveta nové ponímanie práce, ktoré sa medzi jej jednotlivými premenami dokázalo presadiť najmä svojimi kvalitami, bola to kariéra ako model života.

V tejto práci sa budeme venovať skúmaniu nášho súčasného ponímania práce, kariéry ako osobnej ideológie a modelu života. Oba tieto spôsoby jej nazerania sa prelínajú najmä vtedy, keď sa sny a najskrytejšie túžby stávajú realitou, útekem od aktuálneho stavu. Osobná ideológia ako model života a kariéra sa od seba neodlišujú svojou kvalitou, ale ako sa neskôr v príspevku dozvieme práve stupňom, na ktorom sa sami nachádzajú. Počiatok oboch týchto spôsobov života je v momente zrodu nášho želania, ktoré v sebe obsahuje prísľub, že to, čo je chcené bude realizované.

Zygmunt Bauman sa vo svojej práci venoval skúmaniu mnohých aktuálnych problémov spoločnosti, medzi ktoré patrí i spôsob jeho ponímania práce. Toto ponímanie má svoj počiatok v historickom vývine toho, čo to je práca a pokračuje výkladom a analýzou jej metamorfóz. Tak ako aj na mnohých miestach aj tu sa Baumanove názory sústreďujú na úskalía skúmaného problému. Teda, najmä na problematiku premeny práce, a to konkrétne na jej premenu a ponímanie ako kariéry.

CIEĽ A METODIKA

Cieľom tohto príspevku je oboznámenie sa s problematikou ponímania práce v našej dobe, a jej konkrétnymi premenami, ktoré na nás určitým spôsobom vplyvajú, pri utváraní si myšlienkového predstavy a obrazu; ako aj samotné premeny ponímania práce (metamorfózy). Pri tvorbe tohto príspevku sme vychádzali hlavne z myšlienok a diela poľského sociológa Zygmunta Baumana, ktorý sa sám venoval skúmaniu danej problematiky (premien) práce vo svojich dielach.

V týchto dielach sám Bauman analyzoval základné stratégie premien práce, tiež ich vnútorné a vonkajšie motívy, samotné prejavy pracujúceho človeka v postmodernom období. Venoval sa odkrývaniu ich skrytých úskalí a nástrah, s ktorými sa v rámci ponímania práce ako kariéry v súčasnosti stretávame. V príspevku sa snažíme o objasnenie ponímania práce, najmä ako kariéry, pričom sa snažíme upozorniť na jej možné riziká a úskalia. Tie sa, dokonca aj podľa Baumana nesmú prehliadať.

Text práce začína menším úvodom do ponímania metamorfóz práce v myslení a diele, ktoré po sebe zanechal Bauman. Práca načrtáva obsahové ponímanie práce, ktoré sám autor, v tomto prípade Zygmunt Bauman, predstavil vo svojich dielach. Ide o diela ako napr. Tekutá modernosť z roku 2002, štvrtá kapitola a Individualizovaná spoločnosť z roku 2004, kapitola prvá. Pri písaní príspevku bolo taktiež použité dielo Kariéra z roku 1967 (kde sa Bauman venoval odkrývaniu pozadia a motívov tohto druhu práce u rôznych hľadísk), ako aj dielo Myslet sociologicky z roku 2000, Globalizácia z roku 1999, Tohle není denník z roku

2015, Stát v krizi z roku 2015 a Tekutý dohled z roku 2013.

Úvod do problematiky ponúka prierez základnými myšlienkami a názormi Baumana na nové postmoderné ponímanie práce, ktoré si v našej dobe získava oveľa väčšiu popularitu ako tomu bolo v minulosti. Predkladá stručný popis vonkajších i vnútorných motívov kariéry, objasnenie modelu života a kariéry. Súčasne, príspevok ponúka vysvetlenie nami zmienených obáv, a problémov spojených s kariérou, ako aj s ponímaním práce.

Pri písaní práce sme postupovali podľa stanovenej normy ISO 690, ktorá bola použitá a je odporúčaná pri písaní prác takéhoto typu. Z metód sme pri písaní a hlavne spracovaní textov z diel Baumana použili metódu deskriptívnu (popisovania), analytickú metódu (tiež aj známa ako metóda rozboru, čiže analýzy). Ďalej sme pri tvorbe tohto textu použili metódu komparácie (porovnávanie) a kritickú metódu. Zmienené metódy sme použili podľa ich štandardného využitia a účelu počas písania celého príspevku. Neskôr sme ich skombinovali s poznatkami týkajúcich sa premien a ponímania práce z diel Zygmunta Baumana.

POSTMODERNÉ PREMENY V PONÍMANÍ PRÁCE

Pre každého človeka, ktorý pracuje je jasné, že samotná práca znamená viac. Má v sebe viac ako pojem, má v sebe viac ako termín, či ako určitý konkrétny koncept. Možno povedať, že dokonca ona sama predstavuje viac, než iba označenie skupiny pracujúcich. Práca nie je iba vyjadrením telesných, duševných alebo iných síl, ale ako taká je vyjadrením vzťahu. Ide tu o vzťah, ktorý je medzi človekom a jeho prácou,

ktorý je do istej miery dôveryhodným a intímny. Práca nám, tak slúži k poukazovaniu na „*väzbu medzi pochopením fyzickej driny ako hlavného prameňa bohatstva a blaha spoločnosti*“ (Bauman, 2004, s. 26), ktoré sú s jej ponímaním spojené.

Pojem práca, po anglicky labour, vznikol približne koncom 18. storočia, kedy slúžil ako označenie určitej „*fyzickej námahy smerujúcej k zaisteniu materiálnych potrieb spoločnosti*“ (Bauman, 2004, s. 26). Potreby sú základným faktorom každej ľudskej činnosti, ktorá má pôvod v uvedomení si alebo neuvedomení určitého konkrétneho nedostatku. Deje sa tak bez ohľadu nato, či ide o potrebu reálnu alebo domnelú. Potreba ako taká je túžbou po niečom, čo je predmetom môjho chcenia. K naplneniu mnohých našich osobných potrieb slúži množstvo prostriedkov, ktoré sú za týmto účelom obstarané.

Zaobstarávanie si prostriedkov, ktoré slúžia k uspokojeniu našich osobných potrieb má i svoju temnú stránku, ktorá môže vyústiť až do konkrétnej závislosti. Tá môže byť zameraná iba na vyvolávanie potrieb alebo na zaobstarávanie prostriedkov, alebo súčasne oba spôsoby. Na základe toho, sám sociológ Bauman predpokladal, že „*budúcnosť bude [...] posadnutá prostriedkami*“ (Bauman, 2002, s. 96), čoho sme svedkami posledných pár rokov. Jadro týchto problémov tkvie v „*radikálnej pluralite*“ (Remišová, 2008, s. 756), ako hovorí Wolfgang Welsh.

Pojem práca bol v novom ponímaní rozšírený a obohatený o nové významy, ktoré boli pre väčšinu populácie neznámymi ideami. Napriek tomu sa zmienené idey v spoločnosti ujali a práca nadobudla nový význam „celého kolektívu pracovníkov a robotníkov,

ktorí sa týmto spôsobom podieľajú na výrobe“ (Bauman, 2004, s. 26). Spolu s ideami o ponímaní práce sa vo svete rozširovalo ešte niečo, čím bola rozširujúca sa a silnejúca sociálna nerovnosť, voči ktorej bola napokon vyhlásená krížová výprava.

Bauman vo svojich prácach predpokladal, že podobným nerovnostiam nebude koniec ani v čase blízkej budúcnosti. Možno si sám myslel, že nerovnosť k nášmu ľudskému životu v spoločnosti akosi patrí. V našej dobe sa však priepať, ktorú sama nerovnosť predstavuje postupne rozširuje a naberá na obludnej veľkosti. Myslíme si, že práve toho sa možno vo vzťahu k práci obávať, že naše šance na úspech navždy pochová „*nová globálna nerovnosť*“ (Bauman, 2004, s. 27), pred ktorou dvíhal varovný prst i sám Bauman. Táto nerovnosť bude navždy sprevádzaná novým typom človeka a jeho ľudského správania, ktoré bude spočívať v nadradovaní sa nad iných.

Koľkí ľudia z nás reálne „*veria, že pokiaľ budú tvrdo pracovať, potom môžu dosiahnuť všetko, po čom túžia*“ (Bauman, 2015, s. 88). Ktorí z nás „*veria, že k nim bude kapitalizmus spravodlivý*“ (Bauman, 2015, s. 88). Mnohí členovia súčasných rodín „*vedú dennodenný boj o prežitie a sotva vychádzajú s tým, čo majú*“ (Bauman, 2015, s. 88). Takáto je realita, takýto je údol mnohých rodín. Ich šance na úspech v súčasnom ponímaní práce ako kariéry sú malé, hoci sú reálne, ale na rozdiel od ostatných nie sú rovnaké s ľuďmi na úrovni. Týmto spôsobom tu vzniká podklad pre novú nerovnosť, napriek hlásanej rovnosti.

Človek, ktorý žije život na periférii spoločnosti, sám zrejme nežije život ideálne podľa vlastnej predstavy, hoci

on sám isté ideály má. Jeho momentálny stav mu umožňuje „*byť dostatočne blízko nato, aby videl veci zblízka, ale (aj) dostatočne ďaleko nato, aby ich mohol objektivizovať*“ (Bauman, 2004, s. 27). Inak povedané, kým niekto môže svoj sen pretaviť do reality prostredníctvom sľubnej kariéry, iný človek sa môže iba dívať, nemá šancu uspieť. Znamená to, že nie každý si môže dovoliť do isté, hoci má rovnaké túžby alebo sny, i keď by veľmi chcel.

Najväčšie zmeny v ponímaní práce odštartovalo učenie Karla Marxa, ktorý bol hlboko presvedčený, že „*človeka stvorila práca – vôbec nie Boh*“ (Arendtová, 2007, s. 111). Toto Marxovo ponímanie práce stálo, a zrejme navždy aj bude stáť v našich dejinách opozitne voči takmer všetkým dovtedajším ponímaniam práce. Zo zmieneného výroku však vychádza samo Marxovo zbožné želanie, ktoré chce samotného človeka premenovať na tvora pracujúceho, čiže na „*animal laborans*“ (Arendtová, 2007, s. 111). To spôsobilo vyhynutie pôvodného druhu, ktorý ponímanie práce obýval, pričom sa sám pôvodný druh opieral o svoj rozum.

Ponímanie práce, ktoré predstavil a preslávil Karl Marx a Friedrich Engels, predstavuje tú najzložitejšiu a najradikálnejšiu transformáciu práce, ktorá bola vytvorená. Podľa Baumana bolo práve toto ponímanie práce tým, ktoré dokázalo položiť základy pre „*nový priemyselný poriadok*“ (Bauman, 2004, s. 27). Tvrdeniu Marxa, že „*človeka odlišuje od všetkých ostatných zvierat práca – vôbec nie rozum*“ (Arendtová, 2007, s. 111) bol iniciovaný rozvod so starým ponímaním práce. Hodnotu, zmysel a význam tejto práce bol Marx vložil do rúk ľudí.

Na rozdiel od mnohých starších ponímaní práce, cieľom toho súčasného, rovnako ako aj samotnej práce je „*nechať ostatných za sebou*“ (Bauman, 2015, s. 88). Toto je každodenná úloha, ktorá je daná väčšine pracujúcich. O kariérom úspechu môžu snívať iba tí, ktorí to dokážu tým, že vedia rásť. Je to niečo ako súťaž, v ktorej ide o to, aby som ja bol ten, kto je lepší a vyšší dravec. Z týchto faktov je azda aspoň trochu jasné, že pokým panuje takýto trend, k pozitívnym zmenám v oblasti nerovnosti môže dôjsť veľmi ťažko.

Nový spôsob ponímania práce čerpá ako zo zdroja z odkazu K. Marxa, ktorý spočíval vo „*vyhlásení vojny, obyčajovým a zvykovým zákonom*“ (Bauman, 2004, s. 29), v čom má v súčasnosti v kariére, tak trochu svojho nasledovníka. Novému ponímaniu práce sa podarilo presadiť skrze to, že ono „*veľké, bolo krásne, bolo racionálne, znamenalo silu, ctižiadosť a odvalu*“ (Bauman, 2004, s. 30). Znamenalo opustenie starého ponímania práce, ktoré bolo nevyhovujúce, neuspokojujúce a ukázalo sa nepotrebné, pretože nie je schopné ponúknuť nič, čo by vyhovovalo aktuálnemu stavu.

Podobne ako v minulosti, tak i dnes platí, že „*naše konanie väčšinou, i keď nie vždy, ovplyvňujú naše potreby*“ (Bauman, 2000, s. 86). Je to krutá pravda, sme často krát v područí toho, čo sami potrebujeme. Oveľa častejšie, než tomu podliehame potrebám, ktoré sa nám ponúkajú v tejto dobe. Práca sa dnes stáva obyčajným prostriedkom, ktorý nám zaručuje náš osobný blahobyť, ktorý je vždy na úkor niekoho, či možno niečoho. Do tohto stavu, v ktorom sme nás dostala moderna, ktorá tu „*odkázala človeka do oblasti kalkulu a technického uvažovania, kto-*

ré človeku odoberajú to najpodstatnejšie“ (Remišová, 2008, s. 756) toho, čo mu práve najviac chýba.

Pracovať v minulosti v niektorej z dielní znamenalo istotu, ktorá sa dnes už veľmi často nevidí. Každý však, kto mal skutočne to šťastie, mal potom tú istotu, že „svoj pracovný život na rovnakom mieste aj zakončí“ (Bauman, 2004, s. 32). Toto ponímanie práce sa opieralo asi o najviac jednoduchý zákon, „osudy ľudí, ktorí kupujú túto prácu, sú na dlho dopredu, prakticky navždy neoddeliteľne spojené s osudom tých, ktorí ich predávajú“ (Bauman, 2004, s. 33). Naopak, nové ponímanie práce prišlo s novými praktikami ako sa dá popasovať so svojimi problémami.

Základnou požiadavkou súčasného ponímania práce je flexibilita, ktorá je sama typická svojou pružnosťou, premenlivosťou, nestálosťou a pohyblivosťou. Pružnou sa nazýva z toho dôvodu, pretože má schopnosť pri narábaní s ňou v prípade núdze nadobudnúť pôvodný tvar. Premenlivou je z toho dôvodu, pretože sama podlieha určitému kritériu, teda dynamickosti. Nestálosťou je pre svoju metamorfoznosť, teda dispozíciu podliehať rôznym okolitým a vnútorným zmenám. Pohyblivosť je akýmsi jej talentom, ktorý jej umožňuje rásť, pretvárať samú seba do novej podoby, ide teda o pokrok z nižšej pozície na vyššie v zásade bez obmedzení.

Dnes je hybnou silou pracujúcich sebadôvera, bez ktorej nemôžu existovať asi žiadne príbuzenské vzťahy. Západný človek odjakživa túži a sníva o svojej ideálnej práci. Ak má náhodou šťastie, potom sa jeho osobná a súkromná túžba stáva realitou. Príkladom za všetky takéto príbehy je život

Walta Disneyho. Už od detstva bol veľmi talentovaným tvorcom kresieb a umenie miloval. Medzi Disneyho najznámejšie výtvary patril Mickey Mouse, ktorý sa stal ikonickou postavičkou. Málo kto však pozná skorší život a osud tohto talentovaného umelca, ktorého preslávil malý myšiak.

V čase rozkvetu svojej tvorivosti sa Disneymu darilo presádzať veľmi ťažko, sám musel zápasiť s mnohými problémami. Musel bojovať s odmietnutím, vyhadzovom a svoje miesto si hľadal skutočne tvrdo. Všetko sa zmenilo práve vtedy, keď dostal nápad na svoj prvý triumf. Výsledkom driny a tvrdej práce vznikla animovaná postavička Oswald, ktorá sa síce netešila takej sláve ako legendárny Mickey, ale dokázala zaujať. Lenže, časom Disney o práva na Oswalda prišiel, a tak musel prísť s niečím novým. Vtedy sa zrodilo jeho vlastné druhé ja, malý Mickey Mouse, ktorý vystrelil Disneyho spolu s ďalšími postavičkami a neskôr filmami na najvyšší vrchol.

V súčasnom ponímaní práce došlo k tomu, čo voláme vytesnenie náboženskej viery, ktorá je nahradená progresom. Progres sa stal témou a heslom dňa, prenikol všade, teda i do oblasti práce. Tam došlo k takým rozsiahlym zmenám v ponímaní práce, kedy pre nás zo dňa na deň druh práce, ktorý nám neumožňuje rásť stratil svoj zmysel a význam. Znamenalo to, že takúto prácu už nie je dobré, ani rozumné vykonávať. V minulosti „práci bolo prisúdených mnoho cností a blahodarných účinkov“ (Bauman, 2002, s. 219), ktoré z nej robili skutočne niečo výnimočné. Otázka však znie, čo však robí výnimočnou tú dnešnú?

Práca, ktorá bola „táкто chápaná bola aktivitou, pri ktorej malo byť ľud-

stvo, ako celok pri realizácii svojej histórie zamestnané svojim osudom a prírodou, než voľbou“ (Bauman, 2002, s. 219). Taktiež popri zmienenom, táto práca bola „kolektívnym usilovaním, ktorého sa má zúčastniť každý jednotlivý člen ľudského rodu“ (Bauman, 2002, s. 219), než niečím, čo závisí od slobodnej vôle. Postmoderná doba priniesla do oblasti práce množstvo možných príbehov, ktoré sa navzájom prelínajú, sú jedinečné a originálne. Toto prepájanie mnohých, niekedy celkom odlišných, a často aj nesúrodých celkov „je motivované úsilím o čo najväčší zisk“ (Škop, 2008, s. 756), o čo najväčší osobný progres a profit.

Tak ako sa niekoľko krát zmenilo samotné ponímanie práce, zmenila sa aj mentalita človeka. V postmodernej dobe víťazí krátkodobá mentalita, ktorá vidí iba tu a teraz, ktorá sa nezaujíma o to, čo má prísť. Kedysi bola uprednostňovaná pred krátkodobou mentalitou práve mentalita dlhodobá. Dnes môžeme prehlásiť, že „*krátkodobá mentalita nahradila mentalitu dlhodobú*“ (Bauman, 2004, s. 33). Krátkodobá bola práve tou, ktorá na počiatku minulého storočia oficiálne prevzala vládarske žezlo, usídlila sa tu, a zrejme bude vládnuť na trvalo. Krátkodobá mentalita sama nikdy nepočíta s trvácnym alebo trvajúcim riešením problému, ale iba jeho dočasnou formou. Nehľadí do minulosti, ani do budúcnosti, chce byť flexibilná.

Najlepším vyjadrením krátkodobej mentality sú niektoré typy správania, ktoré môžeme vidieť u detí rovnako, ako sa vyskytujú aj u dospelých. Malé dievčatko si povie, že aktuálne by jej urobil radosť nejaký pes alebo mačka. Často po otáľaní sa rozhodne ísť s touto žiadosťou za svojimi rodičmi. Rodi-

čia väčšinou, pretože nechcú riskovať opernú áriu urobia to, čo si ich dieťa želá a zaobstarajú mu domáceho miláčika. Istý čas je pes pre dieťa naozaj zaujímavý, ale trvá to iba do okamihu, kedy zistí to, čo to je zač. Rodičia denne pracujú a dieťaťu je časom jeho obľúbený maznáčik na príťaž. Spása a záchrana. to tu je v úteku

Niečo podobné sa odohráva vo sfére ľudských vzťahov, kde si dvaja, často mladý ľudia sľubujú lásku na dobu určitú, neurčitú. Ide o tú samú dobu, aká býva zahrnutá v ponukách práce. Ani jeden z nich dvoch, ani obaja spolu navzájom už „*neočakávajú, že spolu zostanú nadticho*“ (Bauman, 2004, s. 33). Priamou príčinou nami konštatovaného javu je nedostatok flexibility v opisovanom vzťahu. Niet preto divu, že rozvodovosť rastie, keď máme veľké množstvo takých vzťahov, ktoré sú neustále v neistej skúšobnej dobe. Ak sa bude takýto spôsob uplatňovať v práci aj na ďalej, potom to podľa Baumana znamená „koniec práce tak, ako sme ju poznali“ (Bauman, 2004, s. 34).

Práca je v súčasnosti takou prácou, ktorá bola zbavená „*eschatologických dekorácií a odtrhnutá od svojich metafyzických koreňov*“ (Bauman, 2002, s. 223), čo je príčinou toho, že stratila svoj pôvodný význam. Súčasná práca už nedokáže a „*nemôže ponúknuť bezpečnú osu, okolo ktorej by sa bolo možné otáčať a odvodzovať od nej definície*“ (Bauman, 2002, s. 223), či už vedecké, odborné alebo laické. Ponímanie práce v našej dobe už nie je možné vnímať ako niečo, čo je postavené na pevnom základe, na ktorom si je možné vybudovať bezchybný plán. Prácu nie je aktuálne možné považovať za konkrétne dobrý „*etický základ spoločnosti, ani za etickú os individuá-*

Ineho života“ (Bauman, 2002, s. 223). Tento typ práce je sústredený iba na progres, ktorý musí byť viditeľný, a to najlepšie hneď teraz.

V rámci ponímania práce sa stretáme s inými dvomi typmi extrémov, konkrétne s tým, kedy *„bohatí sa stávajú predmetom všeobecnej adorácie“* (Bauman, 1999, s. 113). Druhým je to, že *„chudobní obývajú tú samú kultúru ako bohatí“* (Bauman, 1999, s. 114), avšak sú čoraz viac chudobnejšími. Na mnohých miestach sveta sa medzi mladými pracovné miesto vníma ako určitý tábor. Je to teda miesto, ktoré je určené k dočasnému pobytu, staré na večné časy už neexistuje. to miesto ktoré *„človek navštívi len na pár nocí, a ktoré môže v ktoromkoľvek okamihu opustiť“* (Bauman, 2004, s. 35). Prečo? Pretože je to výhodné.

Tento dnes moderný druh práce získal *„spolu s ďalšími životnými aktivitami prevažne estetický význam“* (Bauman, 2002, s. 223) V súčasnej dobe sa od práce *„očakáva, že práca nám bude potešením, že bude sama sebe radosťou, bez ohľadu na skutočné alebo vymyslené výsledky“* (Bauman, 2002, s. 223). Základným predpokladom k dobrému zamestnaniu a dobrej práci je, že musí byť podľa zmienených kritérií, musí tu byť predpoklad dočasnosti. Ide o novú formu práce deklaráujúcu a garantujúcu slobodu a možnosť sebarozvoja bez obmedzení. Moderný typ práce alebo profesie, kariéra ako sa nazýva, je druhom práce, kde raz ste hore a raz dole. Kariéra je moderným druhom práce, ktorý so sebou prináša vzostupy, ale aj pády, ktoré bývajú niekedy tvrdé.

Kariéra je v súčasnosti najrozšírenejším druhom práce, je produktom postmoderny, čo znamená, že si svoj

zmysel a význam, ale aj cieľ stále hľadá. Je to typ práce, ktorý je akýsi druh materiálneho faktu, ktorý je svojou časťou *„spätý s kapitalizmom“* (Bauman, 1967, s. 16). Je tiež modelom, ktorý disponuje schopnosťou vplývať na človeka skrze jeho potreby, čiže ak niečo *„človek koná, potom tak (robí) z toho dôvodu, že tým chce niečoho dosiahnuť“* (Bauman, 1967, s. 16). Každý človek, ktorý túži po dokonalom živote a vysnívanej práci. Táto práca je miestom, kde chce súčasný človek zaujať svoje miesto v radách tých, ktorí sami pracujú. To, čo nechce je viazať sa na dlhší časový úsek, ale iné neurčité obdobie.

Presne tak, ako postmoderna hľadá samú seba, tým samým je charakteristický postmoderný človek a jeho ponímanie práce. Moderný ľudia túžia zanechať v spoločnosti po sebe stopu alebo znak, ktorý ich na okamih zapíše do dejín. Chcú prácu, ktorá ich je hodná, realizuje ich sny, dokáže naplniť ich potreby a spĺňa ich predpoklady a očakávania. Kariéra je to *„keď má niekto stále viac a viac“* (Bauman, 1967, s. 7). Človek, ktorý žije model kariéry ako osobný model života, to je ten, kto požíva *„stále viacej spoločenskej úcty, stále dôležitejšiu pozíciu, stále väčšiu autoritu“* (Bauman, 1967, s. 7). Kariéra ako taká je okamih *„stále rastúcich možností“* (Bauman, 1967, s. 7), je to *„zmysel života“* (Bauman, 1967, s. 7) dnešných pracujúcich.

Niekedy sa stáva, že sa v samom človeku jeho túžby, potreby a predstavy skrížia, čím sa stane to, že v ňom dôjde k vzniku vnútorného konfliktu. Tento vnútorný konflikt má svoje základy v postmodernom hľadaní sa, sám však pramení z nesúladu túžby, potreby a jej naplnenia. A práve preto

„sa dá predpokladať, že spor o ciele neskončí nikdy“ (Bauman, 2002, s. 97). Samotný vnútorný konflikt sa sám môže niekedy prejavovať aj ako určitá pracovná depresia, niekedy aj ako syndróm vyhorenia. Veľakrát sa však zabúda nato, že nie vždy musí ísť o depresiu alebo syndróm, ale môže ísť o dnes celkom bežný spôsob prežívania súčasného ponímania práce.

V modernom ponímaní práce nie je možné to, aby sme si boli všetci absolútne rovní. Spôsob, ktorý poznali staré ponímania práce, kedy tu bol robotník rovný inému, sú preč, boli nahradené vzájomnou súťaživosťou. Nie pre všetkých sa hodí životný model kariéry, z čoho vyplýva, že nie je možné to, aby uspeli všetci. Práve naopak, tam kde sú víťazi, tak tam musia byť aj porazení. Ideálne to však nie je ani medzi tými, ktorí sa stali úspešnými. Kým jeden je absolútnou hviezdou, druhý je triezvy realista. Tento druhý je so svojou situáciou pomerne spokojný, hoci to nie je celkom to, čo sám chcel, ale stále je to lepšie.

Ďalší však mal to šťastie, že narazil na tú správnu finančnú skupinu alebo organizáciu. Teraz žije život človeka na úrovni, má dom, bazén, pôžičku, klimatizáciu a svoje teplé miesto na neurčito. Po istom čase sa rozhodne pre zmenu, vyhladá si iné miesto a staré opustí. Pokým sa však zmobilizuje nové i to staré zmenilo medzičasom svoj status, obsadené alebo rezervované. Posledný štvrtý typ človeka nežije úplne život na okraji spoločnosti. Hoci tento život neoplýva všelijakými vymoženosťami, neznamená to, že by bol s týmto stavom on sám nespokojný. Tento človek má iba jeden sen, aby mal zmysluplnú prácu.

Vo väčšine nami zmienených premien práce ide o konkrétnu „predstavu cieľa, ktorý by človek chcel v živote dosiahnuť“ (Bauman, 1967, s. 18). Cieľa, v ktorom človek vidí zmysel a význam svojej existencie, naplnenie svojich skrytých túžob, želaní, potrieb a pod. Niekedy je dosahovanie tohto cieľa sprevádzané sklonmi, kedy je človek ochotný pre svoj sen urobiť asi naozaj všetko. Je to jeho momentálna slabosť, ktorá čiastočne pripomína stav človeka, ktorý si včera večer nedal svoju dávku a teraz má abstinenčné príznaky. Túžba a motivácia tu tak je na maximálnej úrovni, čo je „jedným z najpodstatnejších prvkov ideológie“ (Bauman, 1967, s. 18). Pre túto ideológiu je ochotný tento človek urobiť všetko možné.

V súčasnosti sú v móde rôzne kampane, ktoré sa sústreďujú nato, čo človek potrebuje, či by mohol potrebovať. Podobnú kampaň, dokonca v tom samotnom duchu možno nachádzať v práci, ktorá pripomína inzerciu „zaoštarajte si auto, aby ste mohli cestovať“ (Bauman, 2002, s. 99). V jazyku doby by bol tento inzerát pozmenený na „vybuduj si kariéru ...“, lebo iba potom budeš naozaj niekým. Kto nemá predstavu o práci svojich snov, to je dnes ten asi najčudnejší človek, čo sa týka života najmä mladých ľudí. Náboženskú vieru tu nahradila viera v to, že akú prácu človek zastáva, tak taký je a do takej skupiny ľudí patrí. Nikoho v tomto svete plnom premien viac nezaujíma to, že to tak nie je, súdi sa iba podľa toho, čo sa práve vidí.

Charakteristickým rysom postmodernej doby je „všeobecne postmoderná situácia, ktorá je previazaná s postindustriálnou spoločnosťou“ (Remišová, 2008, s. 756). Táto situácia je

pre človeka postmodernej spojenej so stretávaním sa s „*množstvom najrozmanitejších životných foriem, koncepcií vedenia*“ (Remišová, 2008, s. 756). Pri výbere povolania alebo budúceho zamestnania to nemá jednoduché, pretože sa mu všetko zlieva do jedného. Všetko splýva so všetkým, čo ho vedie k tomu, aby hľadal ďalej. Keď sa mu podarí nájsť si nejaký vhodný model, tak si ho potom chráni. Zväčša jeho zdieľanie odmieta, ale v tom prípade ide o tých, čo nechcú byť úspešní. Naopak, úspešný sa radi o všetko delia, vo všetkom sa tomuto modelu podriaďujú, často svojim konaním i myslením.

Dôležitým faktorom, ktorý stojí za vznikom spomínaného modelu je túžba viac vlastniť, než si vieme ako bežní ľudia predstaviť. Mnohé faktory sú vynikajúcimi tlmočníkmi hodnôt, ktoré volajú potom, aby sa nimi človek začal zaoberať. Tieto hodnoty tu tlmočia skryté túžby, ktoré sa podieľajú na kreácií nášho osobného modelu života. Z tohto dôvodu „*vlastníctvo a sloboda sa tak často chápu ako jeden celok*“ (Bauman, 2000, s. 89), keďže motivujú k vyšším výkonom pri dosahovaní cieľov práce. Tí z nás, ktorí „*podliehajú stávajú sa nielen umiernenými vo svojich reformátorských zámeroch [...] stávajú sa jednoducho ich horlivými obhajcami*“ (Bauman, 1967, s. 24). Hlavný problém nastáva, keď si náš model žiada viac, než sme mu ochotní ponúknuť, hoci niekedy urobíme pre vlastné potešenie viac ako je zdravé.

Predmetné dôvody, prečo človek dneška veľmi inklinuje k vytváraniu rôznych kariérnych modelov je to, že na rozdiel od klasického chápania práce pripomínajúceho ako otrokársky systém, či marxistického chápania práce, disponuje kariérny typ väčším

priestorom pre slobodu, rast a dáva v podstate človeku takmer neobmedzenú voľnosť. V kariére si teoreticky určuje tempo každý sám, výrobné prostriedky sú jeho, ba dokonca aj produkt jeho rúk a mysle patrí väčšinou výsostne jemu. V kariére dnešný človek nie je viac „*pripútaný k miestu, bez možnosti pohybu*“ (Bauman, 2004, s. 40), tento druh práce nie je práca na roli, v kameňolome alebo v pracovnom tábore. Nie je ani vyjadrením pracovného vzťahu nevoľníka a feudála, ale presne pravý opak, pre mnohých je to sloboda, rovnosť a atď. Jediné, čo musí človek čas od času urobiť, je odvieť nejaké to percento do kasy, ktorá mu tento luxus umožňuje.

Kariéra je niečím, čo je z tohto pohľadu „*ideál pretvorený v ľudskú činnosť*“ (Bauman, 1967, s. 24), ktorá má svojho privátneho vlastníka. Kariéra tomuto človeku dáva priestor k tomu, aby sa zdokonaľoval, rozvíjal a rástol v tých oblastiach, ako on sám chce a natoľko, koľko on sám chce. V kariére nie je človek takmer ničím viazaný, ani rodinou ani deťmi. Ak náhodou zatúži po nejakej telesnej blízkosti, tak potom tu existujú vzťahy s obmedzenou dĺžkou trvania (flexibilné vzťahy na jednu až pár nocí), alebo si zaobstará mačku, či psa – spestrenie životných chvíľ. A opäť, kariéra to je niečo, čo je vhodným „*objektom morálneho hodnotenia z hľadiska pojmov dobro a zlo*“ (Bauman, 1967, s. 24). Človek, ktorý žije svoj ideál kariéry je ten, kto sa vymanil z vlastných pút a okov starého ponímania práce a je sám sebe pánom.

Všetko to, o čom sme sa zmienili v predchádzajúcich ponímaniach práce kedysi v práci neexistovalo, nepoznala to ani industriálna revolúcia, ani stre-

dovek, ani starovek, ani G.W.F. Hegel, ani radikalisti K. Marx a F. Engels, aj keď to trochu postrčili svojim smerom. V takej podobe, akú má práca dnes, ju nepoznal, a ani nepozná, ba možno povedať, že ani nespozná nik, kto žil predtým alebo počas týchto zmien. Preto je jasné, evidentné a tým aj isté, že *„táto situácia sa radikálne zmenila od čias, kedy sa robotníci, natlačený vo veľkokapacitných továrňach, snažili zjednotiť, aby si vynútili humánnejšie a prijateľnejšie podmienky predaja svojej vlastnej práce“* (Bauman, 2004, s. 41). Dnes sú pomery v druhu práce, ktorým je kariéra misky váh vyrovnané, otázkou je len to, že dokedy to tak bude.

Druh práce, akým kariéra je *„ako ideológia plní nielen úlohu dodávateľa motívov ľudskej činnosti“* (Bauman, 1967, s. 24), ale v súčasnom tzv. modernom finančnom ako aj politickom systéme *„je dôležitým spájadlom, spájajúcim jedincov, ktorí jej priliehajú, so spoločnosťou a jej inštitúciami“* (Bauman, 1967, s. 24). V 21. storočí sa bez kariéry nikam nepohnete presne tak, ako sa nikam nedostanete, pokiaľ nemáte aspoň náčrt vlastnej ideológie. To platí rovnako pre všetkých bez rozdielu, či prácu máte alebo nie, dokonca aj na pracovisku, na ktorom aktuálne ste ako človek, ktorý si buduje kariéru.

Dnešný svet je, čo sa týka ponímania práce, ale i spoločenského, sociálneho, verejného i súkromného života iba o tom, že každý z nás musí mať svoju vlastnú ideológiu, hoci stým, že to dosiahne s úspechom to nemá isté. V dnešnej dobe platí nasledovný zákon, *„kariéra sa stala mocou silných a náboženstvom“* (Bauman, 1967, s. 30). Kariéra dnes, to je životný model, životný ideál najmä pre mladých a dospievajúcich, dôsledkom čoho existuje

v médiách množstvo talentových televíznych súťaží.

Kariéra to je pokrok v oblasti akou je chápanie ako aj interpretácie práce, väčšinou ide o veľkú spoločenskú, sociálnu a ekonomickú revolúciu. Kariéra to je život voľný, nespútaný, plynúci do neznáma, majúci však svoju cenu a úskalia. Predovšetkým je nutné podotknúť, že kariéra ako *„pracovný život je nasýtená neistotou a nezaisteným“* (Bauman, 2002, s. 235) si dlhodobého a bezpečného zázemia, je to život bez stability a koreňov. Možno vtom mali staré ponímania práce navzdory ich rozdielnosti a pokroku svoje čaro, pretože dokázali ponúknuť to, čo ľudia potrebujú najviac, poskytnúť im nejaké istoty.

DISKUSIA

Žiť život pracujúceho človeka dnes znamená *„žiť život vo svete plnom príležitostí, kedy je jedna lákavejšia a dráždivejšia než druhá“* (Bauman, 2002, s. 100), čo je možné len vtedy, ak možnosti zostanú neobmedzené *„nesmie sa žiadnej dovoliť, aby spevnela vo večnú realitu“* (Bauman, 2002, s. 100). Hlavnou požiadavkou práce dnes k tomu, aby práca mohla byť prácou je tekutosť, v preklade dynamickosť.

Pestovať kariéru znamená, že robím prácu, ktorá má baviť a naplňa. Poskytuje mi tiež voľnosť a možnosť, že sa smiem slobodne rozhodnúť. Kariéra je druh práce, ktorá ma uspokojuje a zväčša je príjemnou súčasťou mojej osoby a života, nie je nevoľníctvom. V preklade, teda ide vlastne o akúsi osobnú ideológiu v rámci ponímania práce s nevídanými možnosťami, ktoré autorizujú človeka k výberu a rozhodnutiu sa pre prácu podľa vlastného vkusu, predstavy, síl, túžby,

chuti a atď. Táto moderná predstava práce ukovaná v dielni modernej a postmodernej doby priniesla so sebou niektoré prvky, ktorým je potrebné obzvlášť v dnešnej zložitej dobe správne chápať.

Dnes potrebujeme takú prácu, ktorá nám prináša určitý druh uspokojenia, akúsi podivuhodnú rozkoš tým, že nás teší a dovoľuje nám rozvíjať sa i rásť takým tempom, akým chceme. Atribútom súčasného spôsobu života je to, aby sme mali ilúziu slobody „*ide o to, aby sa do marketingového pôsobenia začlenila slobodná voľba*“ (Bauman - Lyon, 2013, s. 131). Aktívny manažéri dnes dokázali to, že vytvorili nové spoľahlivé nástroje na ovládanie ľudí. Vytvorili nový spôsob, ktorý je „*menej nákladný, menej ťaživý a ťažkopádny, pritom však výnosnejší*“ (Bauman - Lyon, 2013, s. 134). S týmto farizejským prístupom sa možno stretnúť všade, kde sa pri práci využívajú vo veľkom ľudské zdroje.

Čo sa týka kariéry, môžeme polemizovať o tom, či pri zasnúbení sa s ňou ako osobnou ideológiou alebo modelom života ide o tzv. čistý vzťah. O každom jednom pracovnom vzťahu tu platí, že „*čisté vzťahy sú založené iba na uspokojení, ktoré z nich vychádza*“ (Bauman - Bordoni, 2014, s. 190). Problém tu v tomto dokonalom a idylickom vzťahu môže nastať vtedy, „*ako náhle začne toto uspokojenie klesať a upadať, alebo je znížené dostupnosťou ešte väčšieho uspokojenia*“ (Bauman - Bordoni, 2014, s. 190). Uspokojenie je záležitosťou, ktorá tu musí byť obojstranná, inak je akákoľvek snaha bezpredmetná.

Výskyt čistých vzťahov súvisí z rozmachom kariéry, pretože samotná kariéra je rovnako určitým vzťahom.

Tento vzťah sa zakladá na predpoklade, že jeden z členov „*vlastní právo na subjektivitu*“ (Bauman - Bordoni, 2014, s. 191). V preklade, ten kto tu vlastní práva subjektu je tým následne autorizovaný k tomu, aby poslal druhého člena do podpalubia, teda pozície podriadeného. Takéto správanie však môže znamenať predzvesť konca, pretože čistý vzťah nie je žiadny silným a pevným putom. Čistý vzťah je vzťahom, ktorý bol „*založený na fikcii a neprežil by odhalenie pravdy*“ (Bauman - Bordoni, 2014, s. 191.), ktoré mu hrozí.

V čele nášho obchodu stojí zisk, obzvlášť ten druh zisku, ktorý sa týka veľkých korporácií disponujúcich projektmi, kde je alfou a omegou kapitál a (osobné) idey. Spomínané idey sú vymyslené väčšinou len raz, ale už od svojho zavedenia do pohybu prinášajú svoje prvé ovocie. Ich sláva však netrvá večne, hoci na druhej strane „*žiadny rozumný človek už neočakáva, že strávi celý svoj život v jednej firme*“ (Bauman, 2004, 94), alebo na jednom mieste. Možnosť slobodne si zvoliť prácu nás robí veľmi slobodnými aj v tom, že si môžeme zrealizovať našu vysnívanú ideálnu prácu pri troche šikovnosti obzvlášť pri troche šťastia.

ZÁVER

Keď sa pozrieme na vnímanie práce z určitého časového odstupu, pozorujeme ako si ona sama prešla v rámci ľudského myslenia akýmsi svojím vývojom, ktorý by sme mohli prirovnáť k metamorfózam ponímania práce. Z nášho pohľadu je v ponímaní práce množstvo prvkov, ktoré ju odlišujú a vymedzujú voči ostatným chápaniam práce z našich dejín.

Kariéra je ako druh práce tým, pričom sme kedysi mohli iba len snívať.

Teraz nám bolo znovuzískaním slobody dané právo túžiť po lepšej práci. Sloboda nám umožňuje nadviazať čistý vzťah s naším vysnívaním povoláním alebo profesiou. Platí tu pravidlo, ktoré spočíva vtom, že sa musíme mať na pozore, pretože tento vzťah dávajúci uspokojenie je krehký. Nebezpečenstvo odmietnutia [alebo rozvodu] sa môže dostaviť kedykoľvek. Veľkým pozitívom je, že toto právo však majú obe strany, teda aj človek pracujúci aj samotná kariéra. V tomto smere je skutočne výnimočnou, keďže disponuje potrebnou dávkou slobody a priestoru pre osobnú voľbu.

Z iného uhľa pohľadu možno povedať, že hoci kariéra nie je úplne ideálna, ani ideálna byť nemá. Možno by sme si mysleli, že máme niečo lepšie, ale realita je celkom iná. V našej dobe nič lepšie nemáme. Je faktom, že kariéra nedokáže pochopiť a doceniť nutnosť stability tým, že stojí akoby na jednej nohe. Často pôsobí dojmom, že doslova letí niekde vo vzduchu, vznáša sa nad realitou sveta. Neponúka stabilitu, ktorú človek potrebuje, ale ponúka slobodu, ktorá človeku umožňuje slobodne si voliť z možností. Krutou pravdou o kariére je, že takýto život s prácou, po ktorej túžime nie je pre všetkých, pre mnohých sa miestenky do raja minuli. Rezervovala si ich lepšia, tzv. vyššia spoločnosť - elita.

LITERATÚRA

ARENDTOVÁ, H. *Vita Activa*. 2.vyd. Praha: Oikoymenth, 2009. 431 s. ISBN 970-80-7298-413-8.

BAUMAN, Z. *Globalizace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 160 s. ISBN 80-204-0817-7.

BAUMAN, Z. *Individualizovaná spoločnosť*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 290 s. ISBN 80-204-1195-X.

BAUMAN, Z. *Kariéra*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. 116 s. ISBN Nemá.

BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky* 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 249 s. ISBN 80-85850-90-7

BAUMAN, Z. *Tekutá modernost*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 343 s. ISBN 80-204-0966-1.

BAUMAN, Z. *Tohle není denník*. 1.vyd. Praha: Academia, 2015. 202 s. ISBN 978-80-200-2390-2.

REMIŠOVÁ, A. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. 1.vyd. Bratislava: Kalligram, 2008. 894 s. ISBN 978-80-8101-103-0.

BAUMAN, Z., BORDONI, C. *Stát v krizi*. 1.vyd. Olomouc: Broken Books, 2015. 194 s. ISBN 978-80-905309—7-3.

BAUMAN, Z., LYON, D. *Tekutý dohled*. 1.vyd. Olomouc: Broken Books, 2013. 150 s. ISBN 978-80-905309-1-1.

KONTAKT

Mgr. Pavol Fandli, externý doktorand
Trnavská Univerzita,
Filozofická fakulta
Katedra etiky a morálnej filozofie
ppfandli@gmail.com